

OLIV TA'LIM BITIRUVCHILARINING MEHNAT BOZORIGA MOSLASHUV MUAMMOLARI

Shavkatov Asilbek

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika
Universiteti, Tarix fakulteti "Milliy go'ya, ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 201-guruh talabasi

Toshbotirov Quvonchbek

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika
Universiteti, Tarix fakulteti "Milliy go'ya, ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 201-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20664447>

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim bitiruvchilarining mehnat bozoriga moslashuvi bilan bog'liq dolzarb muammolar tahlil qilinadi. Zamonaviy mehnat bozorida yuz berayotgan tarkibiy o'zgarishlar, ish beruvchilarning malakali kadrlarga bo'lgan talablari, oliy ta'lim muassasalari tomonidan tayyorlanayotgan mutaxassislar sifatiga qo'yilayotgan talablar hamda bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish bilan bog'liq masalalar yoritiladi. Shuningdek, yosh mutaxassislarning ish bilan ta'minlanishida uchrayotgan to'siqlar, ta'lim va amaliyot o'rtasidagi tafovut, raqamli iqtisodiyot sharoitida yangi kompetensiyalarning ahamiyati hamda xalqaro tajribalar asosida muammoning yechimlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimi va mehnat bozori o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar

oliy ta'lim, mehnat bozori, bitiruvchi, bandlik, kasbiy kompetensiya, ish bilan ta'minlash, amaliyot, raqamli iqtisodiyot, yosh mutaxassis, innovatsion rivojlanish, kadrlar tayyorlash, kasbiy moslashuv.

Asosiy qism

XXI asrda iqtisodiy va texnologik taraqqiyotning jadallashuvi mehnat bozorining tuzilishi va mazmuniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va globallashtirish jarayonlari natijasida kasblar tarkibi, ish beruvchilarning talablari hamda mutaxassislardan kutilayotgan kompetensiyalar tubdan o'zgarib bormoqda. Bunday sharoitda oliy ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lgan, balki mehnat bozorining zamonaviy talablariga moslasha oladigan raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Shunga qaramay, dunyoning ko'plab mamlakatlarida bo'lgani kabi O'zbekistonda ham oliy ta'lim bitiruvchilarining mehnat bozoriga moslashuvi bilan bog'liq qator muammolar mavjud bo'lib qolmoqda.

Oliy ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi munosabat har qanday davlatning iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ta'lim tizimida tayyorlanayotgan mutaxassislar soni, sifati va malakasi iqtisodiyotning ehtiyojlariga mos kelishi lozim. Aks holda mehnat bozorida malakali kadrlar yetishmovchiligi yoki aksincha, ayrim mutaxassisliklar bo'yicha ortiqcha taklif yuzaga keladi. Natijada bitiruvchilarning ish topishi qiyinlashadi, yoshlar o'rtasida ishsizlik darajasi oshadi va inson kapitalidan samarali foydalanish imkoniyatlari kamayadi.

Bugungi kunda oliy ta'lim bitiruvchilarining mehnat bozoriga moslashuvdagi eng katta muammolardan biri nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasidagi tafovut hisoblanadi. Ko'plab ish beruvchilar universitetni tamomlagan yosh mutaxassislarning nazariy tayyorgarligi yetarli bo'lsa-da, amaliy tajribasi kamligini ta'kidlaydilar. Oliy ta'lim jarayonida talabalarning ishlab chiqarish, tashkilot yoki korxonalarda yetarli darajada amaliyot o'tamasligi ularning real ish muhitiga moslashishini murakkablashtiradi. Natijada yosh mutaxassis ishga kirgandan keyin qo'shimcha tayyorgarlikdan o'tishga majbur bo'ladi.

Mazkur muammoning yuzaga kelishiga ta'lim dasturlarining mehnat bozori ehtiyojlaridan ortda qolishi ham sabab bo'lmoqda. Texnologiyalar va iqtisodiyot juda tez sur'atlarda rivojlanayotgan bir paytda ayrim o'quv dasturlari uzoq yillar davomida deyarli o'zgarmasdan qolmoqda. Natijada talabalar o'qish davomida egallagan bilimlarining bir qismi bitiruv vaqtiga kelib eskirib qolishi mumkin. Bu esa ularning zamonaviy ish o'rinlariga moslashuvini qiyinlashtiradi.

Shuningdek, bugungi mehnat bozori faqat mutaxassislik bo'yicha bilimlarni emas, balki universal kompetensiyalarni ham talab qilmoqda. Jumladan, tanqidiy fikrlash, kreativlik, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash, liderlik, kommunikativ ko'nikmalar va raqamli savodxonlik zamonaviy mutaxassis uchun zarur kompetensiyalar qatoriga kiradi. Biroq ayrim hollarda oliy ta'lim muassasalarida ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishga yetarli darajada e'tibor qaratilmaydi.

Bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvda xorijiy tillarni bilish darajasi ham muhim omil hisoblanadi. Globallashuv sharoitida xalqaro kompaniyalar, xorijiy investitsiyalar va transmilliy korporatsiyalar faoliyati kengayib borayotganligi sababli chet tillarini biladigan mutaxassislarga talab ortib bormoqda. Biroq ko'plab bitiruvchilar o'z mutaxassisligi bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lsa ham, xorijiy tillarni amaliy darajada bilmagani sababli mehnat bozorida raqobatbardoshlik darajasini yo'qotmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi mehnat bozorining yangi modelini shakllantirmoqda. Bugungi kunda deyarli barcha kasblarda axborot texnologiyalaridan foydalanish zarurati mavjud. Hatto an'anaviy sohalarda ham raqamli ko'nikmalar asosiy talablar qatoriga kirib bormoqda. Shu sababli universitet bitiruvchilari nafaqat o'z mutaxassisligi bo'yicha, balki zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha ham yetarli tayyorgarlikka ega bo'lishi kerak.

Yosh mutaxassislarning mehnat bozoriga moslashuvida ish tajribasi masalasi alohida muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Ko'plab ish beruvchilar ishga qabul qilishda tajribaga ega nomzodlarni afzal ko'rishadi. Biroq universitetni yangi bitirgan yoshlarning tabiiy ravishda tajribasi bo'lmaydi. Natijada "tajriba bo'lmasa ish yo'q, ish bo'lmasa tajriba yo'q" degan paradoks yuzaga keladi. Bu holat yoshlar o'rtasida vaqtinchalik ishsizlikning ortishiga sabab bo'lishi mumkin.

Bitiruvchilarning kasbiy moslashuviga ta'sir etuvchi omillardan yana biri kasb tanlashdagi xatolardir. Ba'zan abituriyentlar o'z qiziqishlari va mehnat bozori ehtiyojlarini hisobga olmagan holda mutaxassislik tanlaydilar. O'qishni tamomlagach esa ular tanlagan kasb bo'yicha ishlashni istamasliklari yoki ushbu sohada ish o'rinlari yetarli bo'lmasligi mumkin. Bu esa kadrlar tayyorlash tizimi samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Oliy ta'lim bitiruvchilarining mehnat bozoriga moslashuvi masalasida universitetlarning karyera markazlari muhim rol o'ynaydi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, talabalarni ish beruvchilar bilan bog'lash, amaliyot dasturlarini tashkil etish, kasbiy maslahatlar berish va bo'sh ish o'rinlari haqidagi ma'lumotlarni yetkazish yoshlarning bandligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy universitetlarda karyera markazlari faoliyatini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirish ham dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. An'anaviy yondashuvga ko'ra, bitiruvchi ish izlovchi sifatida qaralgan bo'lsa, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida u ish beruvchi va innovator ham bo'lishi mumkin. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida startaplar, innovatsion loyihalar va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish zarur.

Mehnat migratsiyasi jarayonlari ham bitiruvchilarning kasbiy moslashuviga ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim yosh mutaxassislar xorijiy davlatlarda ishlashni afzal ko'rmoqda. Bu holat bir tomondan ularning kasbiy tajriba orttirishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan malakali kadrlarning mamlakatdan

chiqib ketishi muammosini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli ichki mehnat bozorida munosib ish sharoitlari yaratish va yoshlarni rag'batlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi oliy ta'lim va mehnat bozori integratsiyasini kuchaytirishning samarali usullarini ko'rsatib bermoqda. Masalan, Germaniyada dual ta'lim tizimi keng qo'llaniladi. Unda talaba o'qish jarayonining katta qismini korxonalarda amaliy faoliyat bilan shug'ullangan holda o'tkazadi. Natijada bitiruvchi diplom olgan paytida yetarli amaliy tajribaga ham ega bo'ladi. Bu model yoshlarning ish bilan ta'minlanish darajasini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, Janubiy Koreya, Singapur va Finlandiya kabi davlatlarda ta'lim dasturlari mehnat bozori ehtiyojlari asosida muntazam ravishda yangilanib boriladi. Universitetlar va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlik yuqori darajada yo'lga qo'yilgan. Bu esa bitiruvchilarning kasbiy moslashuv jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi.

Zamonaviy dunyoda "umrbod ta'lim" konsepsiyasi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Endilikda universitet diplomi kasbiy rivojlanishning yakuniy bosqichi emas, balki uning boshlanishi sifatida qaralmoqda. Texnologik o'zgarishlar tezlashib borayotgan sharoitda har bir mutaxassis muntazam ravishda yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirib borishi zarur. Shu sababli bitiruvchilarda mustaqil o'rganish va o'z ustida ishlash madaniyatini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Oliy ta'lim bitiruvchilarining mehnat bozoriga muvaffaqiyatli moslashuvi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki yosh mutaxassislarning samarali bandligi nafaqat ularning shaxsiy farovonligini, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Shu bois ta'lim tizimi va mehnat bozori o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish strategik ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Oliy ta'lim bitiruvchilarining mehnat bozoriga moslashuvi zamonaviy ta'lim siyosatining eng dolzarb masalalaridan biridir. Mehnat bozoridagi tezkor o'zgarishlar, texnologik taraqqiyot va globallashtirish jarayonlari mutaxassislarga nisbatan yangi talablarni shakllantirmoqda. Nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasidagi tafovut, ish tajribasining yetishmasligi, raqamli va kommunikativ kompetensiyalarning rivojlanmaganligi bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvini qiyinlashtiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur muammoni hal etish uchun oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, ta'lim dasturlarini zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish, amaliyot tizimini takomillashtirish hamda talabalarda universal kompetensiyalarni rivojlantirish zarur. Faqat shundagina oliy ta'lim bitiruvchilarining bandligi va raqobatbardoshligini oshirish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 2.O'zbekiston Respublikasi "Aholi bandligi to'g'risida"gi Qonuni.
- 3.UNESCO. Global Education Monitoring Report. – Paris, 2024.
- 4.OECD. Education at a Glance 2024. – Paris, 2024.
- 5.World Bank. World Development Report. – Washington, 2023.
- 6.Yorke, M. Employability in Higher Education. – London, 2006.
- 7.Harvey, L. Graduate Employability. – Birmingham, 2010.
- 8.Tomlinson, M. Graduate Employability and Higher Education. – Oxford, 2017.
- 9.Castells, M. The Rise of the Network Society. – Oxford, 2010.
- 10.Schwab, K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva, 2016.

